

Tallinna juudid kunstnikkude ja kirjanikkudena.

Iga juut pole ärimees. Ülemkantor Gurevitsch – väljapaistev luuletaja. Kunstialadest eelistavad juudid muusikat.

Elukutsed, mida ei oma ükski juut.

Nagu igaüks teab, on juudid rahvus, mis on laialt lagunenud üle kogu maailma. Pole naljalt riiki, mille kodanikest ei moodustaks teatava protsendi juudid. Nii on lugu ka meil. Tänu meie liberaalsele

põhiseadusele, mis ei tunne rahvuslikke eritlusi, on Eestis elavail juutidel oma kultuuroromavalitsus ning vabariigi kodanikuna jagavad nad samu õigusi ja kohustusi riigi vastu, kui kõik teisedki.

Olgugi arvult liialt väike meie rahva üldarvu kõrval, moodustavad juudid siiski protsentuaalselt kaalukama

teguri meie majandus- ja äriilmas.

Juut on ärimees – see tõsiasi on tuttav igale lapselegi ja mõeldes või rääkides juudidist seab igaüks enesele nagu endastmõistetavalt küsimuse: millega ta kaupleb?

Kuid – kuigi see küsimus enamikel juhustel on täiesti õigustatuna omal kohal, on siiski ka erandeid. Laseme rääkida esmajoones arvudel. Tallinnas elavaist juutidest tegutseb ärialal 65 protsenti, teaduslial 8, käsitöölisena 24 ja muil aladel – 3 protsenti.

See statistika räägib küllaltki selget keelt tõenduseks, et kõik juudid ei ole ärialal tegutsevad.

Juudi rahvus iseenesest on elujõuline ja andekas samavõrra, kui iga teine kultuurrahvaski. Sellepärast näeme meie juute – kuigi vahelt piiratud arvul, pea igal vaimlisel kultuurialal, kus mõned neist on omandanud isegi laiema silmapaistvuse ja tunnustuse. Juudi soost arste ja hambaarste teab muidugi igaüks. Nad ei moodusta kaugeltki väikese protsendi meie arstkonnas, kuid teadmata paljudelegi on asjaolu, et Tallinna juute tegutseb ka kunstialal. Neid on muidugi vähe selletõttu ei tungi nad teiste nimede kõrval niivõrd esile, kuid vaadatuna juutide üldarvu seisukohalt, on see küllaltki silmapaistev.

Momendi parim juudi soost kunstnik on dr. Leibo¹ – hiljuti Tartu ülikooli lõpetanud noor arst.

Ta on väljamaal õppinud skulptuuri ja ta looming pole halvem eestlastest kaasalaliste omast. Praegu elab dr. Leibo Tallinnas, kus harrastab peamiselt oma kunstiala. Võimalik, et ta esineb ka näitusel – siis võib iga kodanik näha, et ka juudi rahvus on andnud oma osa meie kunstile.

Hiljutu läbistas ajalehti sõnum, et Tallinna arhiividest olla leitud mitmesaja aasta vanuseid dokumente, mis puutuvad juutide tollaegsesse ellu ja olukorda Tallinnas.

Nende dokumentide avastaja on dr. Genss² – kirglik muinsusuurija ja arheoloog, kes omab rikkaliku muinsusesemete kogu ja kelle, kui teadlase nimi kuulub autoriteetsemate hulka juudi kultuurajaloos. Teine Genss³, kelle asukoht Tartus, on **tuntud juudi kirjanik ja haruldaste raamatute koguja**. Ta isiklik raamatukogu moodustab enesest ühe väärtuslikuma omasuguse kogu Eestis, kuna seal on palju ajaloolise ja kunstilise väärtusega kirjatöid.

¹ Dr Jehuda Leibo (1904-1958)

² Dr Natan (Nosson) Gens (1885-1972)

³ Julius Gens (1887-1957)

Ka ajakirjanduse alal on Tallinna juudid esitatud - mitmed neist kirjutavad välismaa lehtedes, kuna ajakirjanik Band⁴ aga valitseb ka eesti keelt kirjas niivõrd hästi, et Tallinna lehtedelegi kirjutada võib.

Samuti on kaunis väljapaistva sulemehena tuntud juudi kultuurnõukogu esimees Aisenstadt⁵ kes avaldab alatihti kirjutisi välismaa ajakirjanduses. Iga tallinlane on näinud tänaval üliõpilast-juuti – jalutatut invaliidi, kes liigub põlvedel. Selle mehe nimi on Jogdon⁶, ta on praegu juudi kultuurnõukogu sekretär ja väljapaistvamaid juudisoost kirjamehi.

Nii on tema sulest ilmunud raamat, mis käsitab juutide ajalugu Eestis ja palju muid lühemaid asju. Muidugi on ta kirjutised ilmunud kõik heebreakeeles. Üks andekamaid lüürikuid ja luuletajaid on ka **Tallinna juudi koguduse ülemkantor Gurevitsch⁷, kelle loodud on muuseas ka juutide palve Eesti vabariigi eest,** milline moodustab enesest tõelise pärli juutide niigi juba kaunissõnaliste palvete seas.

Muusika alal tegutseb Tallinnas palju juute. Neid on pea igas orkestris, sageli vastutusrikastel kohtadel. **Väljapaistvamaks kõigist peetakse aga dr. Soferit⁸, kes on virtuoos klaveril.** Ka teise andeka pianisti on andnud juudid – nimelt Gabriel Joffe, kes aga praegu Eestist väljarännanud on ja Lõuna-ameerikas, arvatavasti Argentiinas viibib. Samuti on igal muusikasõbral hästi tuntud tšellokunstnik Berkovitc, kes mängis omal ajal Estonia orkestris, ning praegu debüteerib välismaal.

Mõni aeg tagasi kirjutati palju baleriin Epsteinist⁹. **See Tallinna päritoluga juuditar avaldas haruldast andekust tantsualal ja on praegu Belgias, Brüsseli kuningliku ooperi priimabaleriin.**

Need ülaltoodud näited käivad Eesti, eriti Tallinnas elavate juutide kohta. Kuid juudid on tegutsenud ja tegutsevad silmapaistvalt kogu

⁴ Hirsch (Härmo) Band (Pant) (1895-1941)

⁵ Hirsch (Grigori) Aisenstadt (1885-1963)

⁶ Kopel Jokton (1902-1957)

⁷ Josef Gurevitsch (1876-1951). Vaata palvet siin <http://eja.pri.ee/Gallery1/displayimage.php?pid=4309>

⁸ Dr Leib Sofer (1893-1943)

⁹ Anna Ekston. Vaata <http://www.eja.pri.ee/Culture/Anna%20Ekston.html>

kultuurilmas. Nad on inimkonnale andnud palju tähtsaid mehi peaaegu igal alal. Meil on võimatu kõiki neid üles lugeda, olgu tähendatud vaid lühidalt, et juudi rahvusse kuuluvad muusikageeniused Mendelson-Bartholdy ja Anton Rubinstein, kirjanik Artur Schnitzler, kunstnik Max Liebermann ja relativiteedi teooria leiutaja professor Einstein.

Juutidel on oma suuremate peade kohta hea ülevaade dr. Adolf Kohuti mitmeköiteline raamat: „Tähtsad juudisoost mehed ja naised inimkonna ajaloos“, kus on üles loetud kõik sarnased. Seal on kõiki, alates ministritest ja õpetlastest kuni kunstnikkude, ajalehetoimetajate ja kirjanikkudeni.

Juudi päritolu on isegi katoliku piiskoppe¹⁰ – asjaolu, mis paljud päid vangutama paneb.

Juudid on rahvus, kel on haruldaselt tugevasti säilinud rahvusliku ühtekuuluvuse tunne. Selles on mõjuvaks teguriks loomulikult usk – asi, millele moodne aeg vägist kriipsu peale tikub tõmbama. **Teatavat kogumust on märgata ka Tallinna juutide seas.** Kuid segunemiseni teise rahvusega pole see veel läinud.

Olgu tähendatud vaid paar tõsiasja: Tallinnas võib otsida tikutulega juuti, kes oleks kristlase teeninduses – isegi alamkiht – vaesemad juudid püüavad elada omal käel, või asuvad teenistusse ikkagi juudi juure. Meelsamini eelistavad sarnased vaesed elada käsitöolistena. Nii on juudi soost plekkisepp peaaegu vanasõnaline, samuti pole just valge vares ka juudist rätsep. Kuid on alasit, millest juudid eemale hoiavad. **Nii näiteks pole Tallinnas ühtki juudisoost meremeest.**¹¹

Autojuhte on, kuid ainult üks. Samuti pole juudisoost ohvitsere, seppi, ega hobusemehi – olgu siis veo- või sõiduvõorimehi. **Nii näeme, et on teatud elukutseid, milliseid juudid väldivad, rääkimata**

¹⁰ Vaata näiteks siin http://www.eja.pri.ee/history/Holocaust/Rubanovitsch_es.pdf

¹¹ See oli õige 1930. aastade lõpuni

muidugi sarnastest kuhu nad arusaadavail põhjustel ei saa, nagu näiteks kirikuõpetajaiks jne.

Mis puutub aga kunsti, kirjandusse ning teadusse, siis leidub Eestis juute pea igal alal, väljaarvatud ainult maalikunst, millisel alal pole eesti juut veel suutnud tunnustust saavutada.